

The aim of the research is determining the features of organization and functioning of the political opposition in the context of presidentialization of higher and central levels of the system of executive power institutions in Belarus. Main tasks of research are: 1) to define concepts of system of executive power institutions, presidentialization of higher and central levels of the system of executive power institutions, political opposition; 2) to analyse the impact of political opposition on presidentialization of higher and central levels of the system of executive power institutions in Belarus; 3) to define factors of evolution of political opposition in Belarus.

Determining of the features of organization and functioning of the political opposition, we set that these features lead to presidentialization of higher and central levels of the system of executive power institutions at specific stages of the development of forms of government in Belarus. In further studies, the main goal will be to specify the stages and levels, determine other factors, institutional and functional consequences of presidentialization of the systems of executive power institutions in Belarus.

Keywords: system of executive power institutions, presidentialization of higher and central levels of the system of executive power institutions, political opposition.

Надійшла до редколегії: 16.12.2013 р.

УДК 321:342.33:342.511

А. С. Панарін

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ТА КОНФЛІКТ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Політична стабільність, як об'єкт політологічного дослідження є багатоаспектною проблемою. Оскільки у науковій сфері не склалося однозначного трактування взаємозв'язку між конфліктами та стабільністю, однією із важливих сторін дослідження даної проблеми є визначення ролі конфліктів у сучасному суспільстві, а також дослідити їхній вплив на формування політичної стабільності. Важливість дослідження проблеми у такому ракурсі посилюється тим, що він вказує шлях подолання одностороннього, позитивно-негативного ставлення до конфлікту, і надає можливість більш широкого, багатовимірного розуміння його ролі в суспільних відносинах, оскільки парадигма конфліктології дозволяє нам дослідити проблему формування політичної стабільності у протилежній площині.

В ході дослідження виявлено, що конфлікти знижують напругу, сприяючи при цьому стабілізації та інтеграції внутрішньогрупових відносин, надаючи учасникам конфлікту безпосередню можливість вираження суперечливих вимог; запобігають стагнації, стимулюють інтерес і цікавість, виступаючи в ролі медіатора, за допомогою якого артикулюються проблеми, знаходяться їхні вирішення; служать основою соціальних змін; чітко розділяє різні групи і цим сприяють встановленню групової та персональної ідентифікації.

Ключові слова: політична стабільність, політичний конфлікт.

У науковій сфері не склалося однозначного трактування взаємозв'язку між конфліктами та стабільністю. Деякі вчені-політологи протиставляють конфлікт та стабільність, розглядаючи їх як взаємовиключні стани, і з цієї позиції конфлікт трактується як взаємодія яка виключає стабільність. Відомі російські дослідники А. Демидов і А. Федосеев вважають, що політичні відносини, які засновані на конфліктній взаємодії характеризуються високим ступенем нестійкості, адже в них не застосовуються суто політичні засоби вирішення політичних і соціальних протиріч, оскільки вони доповнюються використанням адміністративних, військових, правових і навіть кримінальних методів зняття соціально-політичної напруги [1].

Інші теоретики – конфліктологи (Дружинін В.В., Конторов Д.С., Конторов М.Д.), які займаються математичними моделями конфлікту, акцентують увагу на тому, що конфлікт може не лише порушувати порядок, але і підтримувати його, або встановлювати новий порядок. Таке розуміння конфлікту, з їхньої точки зору, розширює сферу пізнання і можливості його формалізації.[2] Вагомість такого підходу до розуміння ролі конфлікту посилюється тим, що він вказує шлях подолання позитивно-негативного ставлення до конфлікту, дозволяє підійти до аналізу його функцій, більш широкого, багатовимірного розуміння його ролі в суспільних відносинах.

В контексті даної проблеми вагомий внесок у подолання одностороннього трактування ролі конфлікту у суспільно-політичній системі та його впливу на

політичну стабільність зробили у своїх дослідженнях такі вчені як Р.Дарендорф, Л. Козер, Г. Зіммель, М. Дойч, К. Райт, Т. Шеллінг та інші.

Німецький соціолог Ральф Дарендорф в середині 60-х років виступив з обґрунтуванням теорії соціального конфлікту, що отримала назву «конфліктної моделі суспільства». На його думку, будь-яке суспільство постійно змінюється, соціальні зміни всюдисущі; в кожен даний момент воно відчуває соціальний конфлікт і кожен елемент суспільства сприяє його зміні; будь-яке суспільство спирається на примус та підпорядкування одних його членів іншим. Тому, зазначає Дарендорф, для суспільства характерна нерівність, яка виникає внаслідок різних соціальних позицій, які займають людьми по відношенню до розподілу влади. Це, в свою чергу, сприяє виникненню відмінностей їхніх інтересів і прагнень, що й викликає «тертя» та антагонізми, а як результат цього - структурні зміни самого суспільства. Пригнічений конфлікт він порівнює з найнебезпечнішою злоякісною пухлиною в тілі суспільного організму. Однак придушення є неефективним способом вирішення соціальних конфліктів. У тій мірі, в якій соціальні конфлікти намагаються придушити, зростає їх потенційна злоякісність, разом з цим зростає і прагнення до силового методу вирішення конфлікту. У кінцевому результаті це призведе до того, що жодна сила не зможе зупинити енергію конфлікту. Розглядаючи проблему конфлікту в різних суспільствах дослідник зазначає, що не кожна так звана тоталітарна система фактично є системою придушення конфліктів, і остаточно придушення рідко зустрічається в історії. Більшість недемократичних форм правління дуже обережно поєднують придушення і регулювання конфліктів. Якщо цього не відбувається вибух максимально насильницьких конфліктів є лише питанням часу.

Ще одним оманливим методом регулювання конфліктів є їхнє «сканування», під яким розуміється будь-яка спроба ліквідувати підґрунтя суперечності. Фактичні причини певних конфліктів, якими вони б не були, можна «усунути», тобто регулювати конфлікти так, щоб ті ж самі причини знову не виникали як предмет конфлікту. Але таке регулювання предмета не ліквідує сам конфлікт, який за ним приховується. Соціальні конфлікти, тобто протиріччя, які систематично виростають із соціальної структури, принципово не можна «вирішити» в сенсі остаточного їх усунення, оскільки воно ніколи не буде успішним через специфіку їх вирішення, яке можливе лише за умови застосування сили.

На думку Р. Дарендорфа найефективнішим способом зменшення негативного та деструктивного впливу майже всіх видів конфліктів є їх регулювання, яке на противагу придушенню та «відміні» є більш успішним, оскільки воно більше відповідає соціальній реальності. При цьому він зазначає, що конфлікти, як такі, не зникають і не обов'язково стають зразу менш інтенсивними, але в тій мірі в якій вдається їх регулювати, вони стають контрольованими, і їх творча сила сприяє поступовим стабілізації та розвитку соціальних структур.

Потрібно підкреслити ще раз, що конфлікти не зникають шляхом їх регулювання. Там, де існує суспільство, існують також конфлікти. Проте форми регулювання впливають на негативний та деструктивний, насильницький потенціал конфліктів. Регульований конфлікт є до певної міри пом'якшеним: хоча він триває і може бути надзвичайно інтенсивним, він протікає у формах, сумісних з безперервно змінюваною соціальною структурою. Мабуть, в раціональному приборканні соціальних конфліктів полягає одне з центральних завдань політики, яке безумовно сприятиме стабільності та ефективному розвитку соціально-політичної сфери суспільства.[3]

Вагомий внесок у розв'язання проблеми взаємозв'язку конфлікту і стабільності в соціально-політичній системі зробив Л. Козер. Сутність концепції Л. Козера полягає в тому, що суспільству властива фатально неминуча соціальна нерівність, тому соціальний конфлікт вчений зводить до «напруженості між тим, що є, і тим, що повинно бути у відповідності з «почуттями» та настроями основних соціальних груп». Під соціальним конфліктом він розуміє «боротьбу за цінності та претензії на певний статус, владу і ресурси, боротьбу, в якій цілями супротивників є

нейтралізація, нанесення збитку або знищення суперника».

На його думку, у відкритих суспільствах і соціальних групах конфлікт сприяє зниженню напруги, сприяючи при цьому стабілізації та інтеграції внутрішньогрупових відносин. Надаючи учасникам конфлікту безпосередню можливість вираження суперечливих вимог, які стикаються між собою, соціальні системи побудовані на принципах плюралізму можуть змінювати свою структуру і усувати джерело незадоволення. Таким чином властивий таким системам плюралізм конфліктних ситуацій дозволяє викоренити причину внутрішнього невдоволення та протиборства і відновити суспільну єдність. Завдяки терпимості відносно соціальних конфліктів такі системи отримують у своє розпорядження важливий механізм соціальної стабілізації [4].

Конфлікт всередині суспільства може сприяти його об'єднанню або відновленню внутрішньої єдності в тому випадку, якщо останньому загрожує ворожнеча або антагонізм членів суспільства. Разом з тим далеко не всі різновиди конфлікту сприятливі для внутрішньосуспільної структури, так само як не в кожному суспільстві можуть знайти застосування об'єднуючі функції конфлікту. Та чи інша роль конфлікту у внутрішньосуспільній адаптації залежить від характеру питань, що становлять предмет самого конфлікту, а також від типу соціальної структури, в рамках якої протікає конфлікт.

Внутрішні конфлікти, що зачіпають тільки цілі, цінності та інтереси, які не суперечать прийняттю основним внутрішньосуспільних відносин, як правило, носять функціонально позитивний характер. Такі конфлікти мають тенденцію сприяти зміні внутрішньосуспільних норм і відносин відповідно до нагальних потреб окремих груп. Якщо ж сторони, які беруть участь у конфлікті, не розділяють більше цінностей, на яких базувалася законність даної системи, то внутрішній конфлікт несе в собі небезпеку розпаду соціальної структури.

Проте сама соціальна структура містить гарантію єдності внутрішньосуспільних відносин перед конфліктом: можливість інституціоналізації конфлікту визначається ступенем його неприпустимості. Чи стане соціальний конфлікт засобом стабілізації внутрішньосуспільних відносин і узгодження протилежних вимог сторін чи він стане детермінантом соціального вибуху - відповідь на це питання залежить від характеру соціальної структури, в умовах якої розвивається конфлікт.

Внутрішній конфлікт може також служити засобом для визначення взаємного співвідношення сил захисників антагоністичних інтересів, перетворюючись на механізм підтримки або зміни внутрішнього балансу сил. Конфліктна ситуація рівноцінна порушенню колишньої угоди сторін. В ході конфлікту виявляється реальний потенціал кожного супротивника, після чого стає можливим встановлення нової рівноваги між ними і відновлення відносин на цій основі. Соціальна структура, в якій є місце для конфлікту, може легко уникнути станів внутрішньої нестійкості або модифікувати ці стани, змінивши існуючий стан позицій влади.

Конфлікти з одними членами групи ведуть до коаліції або союзам з іншими. За допомогою цих коаліцій конфлікт сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції або об'єднанню таких індивідів і груп, які в іншому випадку не пов'язували б ніякі інші відносини, крім взаємної ненависті. Подібна структура сприяє також виникненню безлічі союзів і коаліцій, які переслідують безліч перехресних цілей, що запобігає об'єднанню сил з якої-небудь однієї лінії розколу.

Протиборство внутрішніх угруповань буде тим глибшим і жорсткішим, чим менш інтегрована соціальна структура. В інтегрованих структурах внутрішня незадоволеність детермінує і посилює енергію груп, але якщо розбіжності з приводу адекватності тих чи інших дій зачіпають глибинні пласти загальних вірувань, символи перемоги і поразки також можуть виявитися різними для різних груп [5].

Ще один західний дослідник розглядаючи проблему взаємозв'язку між конфліктом і стабільністю Г.Зіммель говорить що конфлікт у суспільстві породжує два взаємопов'язаних, але тим не менш істотно різних явища. По-перше, він стверджує, що конфлікт задає межі між групами всередині соціальної системи завдяки посиленню самосвідомості груп та їх уявлень про власну окремість і

специфічність. По-друге, він говорить, що взаємне «відштовхування» допомагає зберігати цілісність соціальної системи, встановлюючи рівновагу між її різними групами [6].

Г.Зіммель зазначає, що відсутність конфліктів не є ознакою глибинних та стабільних відносин. Але слід зауважити, що на думку вченого наявність конфлікту не є необхідною умовою, яка вказує на таку стабільність, але лише стверджує, що при виникненні ворожих почуттів ці почуття повинні проявитися в конфлікті, якщо відносини стабільні. Наявність конфліктів породжує відчуття неміцності відносин, і часто детермінує прагнення зберегти їх за всяку ціну та діяти з перебільшеною самовідданістю, майже механічно зберігаючи відносини шляхом принципового уникнення будь-якого можливого конфлікту [7].

Таким чином, передбачається, що ворожі почуття, зародившись, швидше за все, знайдуть своє вираження, якщо сторони впевнені в стабільності відносин. Однак, якщо відносини такі насправді глибинні, стабільні, і учасники бояться їх розриву в результаті конфлікту, вони будуть намагатися придушити або замінити ці ворожі почуття.

Так, згідно з Г.Зіммеlem, відсутність конфліктів у відносинах не може вважатися показником їх стабільності і міцності або свідчити про відсутність в них потенційно руйнівних напружень. Для того, щоб аналітично розкрити повний сенс відносин, треба приділяти увагу як їх явним, так і латентним складовим [8]. Отже, якщо ми зайняті оцінкою стабільності відносин, то, як вважає Г.Зіммель, мало зафіксувати відсутність елементів конфлікту, бо відсутність конфліктної поведінки само по собі не свідчить про відсутність ворожих почуттів та антагонізму.

Але Г.Зіммель не обмежується констатацією відмінності між соціальною видимістю і соціальною реальністю. Попри те, що міг би підказати здоровий глузд, вчений стверджує, що при близьких стосунках де присутня висока імовірність ворожих почуттів, відсутність конфлікту вже може розглядатися як ознака прихованих елементів напруженості. Він стверджує, що якщо сторони вважають відносини занадто неміцними, відчувають, що близькість між ними не витримає вираження ворожості, і побоюються розриву, то вони постараються уникнути прояву ворожих почуттів [9]. Але варто зазначити, що суб'єкти можуть уникати конфліктів не стільки тому, що не впевнені в стабільності відносин, скільки в силу культурної інтерпретації конфлікту, який в цілому може розглядатися як показник можливого розриву відносин. Вище вказувалося, що близькі відносини подають безліч приводів для конфлікту. Тоді можна припустити, що порівняльна рідкість дійсних конфліктів пояснюється тим, що сторони пригнічують їх прояв, побоюючись, що конфлікт набуде занадто гострого характеру в силу глибокої інтеграції учасників конфлікту. Тепер ми можемо вважати ймовірність виникнення конфліктів показником стабільності відносин. Якщо відносини стабільні, якщо, іншими словами, сторони відчувають, що конфлікт не представляє для них особливої небезпеки, то конфлікти, швидше за все, матимуть місце. Тепер можна додати, що якщо у відносинах з високим рівнем інтеграції кожна можливість конфлікту відразу ж реалізується, а не пригнічується, то нагромадження ворожих почуттів не відбувається, а в самих відносинах не проявляється ні амбівалентність, ні напруженість. Адже наявність конфліктів може свідчити про те, що сторони не приховують ворожих почуттів і не побоюються, що конфлікт поставить під загрозу міцність їх відносин [10].

Інший західний дослідник, М Дойч вважає що для підвищення ефективності вирішення конфліктів та встановлення стабільності необхідно враховувати:

1. Характеристики конфліктуючих сторін (їх цінності та мотивації, цілі, їх інтелектуальні та соціальні ресурси для ведення або вирішення конфлікту; їхні уявлення про конфлікт, включаючи концепцію стратегії і тактики, і т.д.). Для конфліктуючих сторін було б корисно знати, що вони розглядають як вигоду або досягнення мети, а що буде розглядатися як втрата або поразка.

2. Передісторію їх взаємин (відношення один до одного, взаємні стереотипи і очікування, включаючи їхнє уявлення про те, що протилежна сторона вважає про них самих, особливо ступінь полярності їх поглядів за системою «добре - погано» і

«zasлyгoвyє дoвiри - не zasлyгoвyє дoвiри»).

3. Природу того, що привело до конфлікту (його межі, жорстокість, мотиваційну цінність, визначення, періодичність і т.п.). Основа або підстави конфлікту всередині суспільства можуть бути «дифузними» і узагальненими, як в ідеологічному конфлікті, або визначеними і обмеженими, як в конфліктах з приводу володіння чим-небудь; причина конфлікту може бути важливою або другорядною для конфлікуючих сторін; вони можуть припускати можливість компромісу або повне підпорядкування однієї сторони іншій.

4. Соціальне середовище, в якому виник конфлікт (різні інститути; рівень заохочення або стримування в залежності від обраної стратегії і тактики ведення або вирішення конфлікту, включаючи природу соціальних норм та інституційних форм для регулювання конфлікту). Учасники конфлікту можуть опинитися в такому соціальному середовищі, в якому існує незначний досвід конструктивного вирішення конфлікту і відсутні інститути або норми, покликані заохочувати мирне вирішення суперечок.

5. Зацікавлені сторони (їх ставлення до конфлікуючих сторін і один до одного, їх зацікавленість в тих чи інших результатах конфлікту, їх характеристики). Багато конфліктів розгораються на тлі підвищеної уваги громадськості, і хід конфлікту значною мірою може залежати від того, як, на думку учасників конфлікту, будуть реагувати зацікавлені сторони і як вони будуть реагувати на самому справі.

6. Застосовувані конфлікуючими сторонами стратегія і тактика (оцінювання та / або зміна переваг, недоліків і суб'єктивних можливостей і спроби однієї зі сторін вплинути на уявлення та розуміння іншої сторони про переваги чи недоліки першої за допомогою тактики, яка може змінюватись за такими вимірами чи параметрами, як легітимність - нелегітимність, за співвідношенням використання позитивних і негативних стимулів, таких як обіцянки і заохочення або загроза та покарання, свобода вибору - примус, відкритість і надійність зв'язку, обмін інформацією, рівень довіри, типи мотивів і т.д.).

7. Результати конфлікту для його учасників та зацікавлених сторін (вигоди або втрати, пов'язані з безпосереднім предметом конфлікту, внутрішні зміни в учасників конфлікту, пов'язані з їх участю в конфлікті, довгострокові перспективи взаємовідносин між учасниками конфлікту, репутація учасників в ході конфлікту у різних зацікавлених сторін). Діяльність, яка проводиться в ході конфлікту, і їхні результати зазвичай впливають на учасників конфлікту.

М. Дойч також зазначає, що кожен учасник соціальної взаємодії реагує на іншого з урахуванням власних оцінок іншого, які можуть не збігатися з реальністю, а також усвідомлюючи ступінь інформованості іншого боку, піддається впливу власних очікувань стосовно дій іншої сторони, свого сприйняття поведінки іншої сторони. Ці оцінки можуть бути, а можуть і не бути точними, оскільки здатність «стати» на місце іншого і передбачати його дії не є значною.

Соціальна взаємодія не тільки може бути ініційовано різними мотивами - вона може породити нові і нейтралізувати старі. Вона не тільки детермінована, а й детермінуюча. У процесі розуміння і пояснення виконаних дій виникають нові цінності і мотиви. Більш того, соціальні взаємодії роблять їх учасників більш сприйнятливими до зовнішніх моделей і прикладів. Хоча кожен учасник соціальної взаємодії у своїй суті являє собою складну систему взаємодіючих підсистем, він може діяти як ціле. Прийняття рішення індивідом чи групою може викликати внутрішнє протиріччя між різними інтересами і цінностями з приводу контролю над дією. Внутрішня структура і внутрішні процеси властиві всім соціальним одиницям (хоча у індивідів вони менш помітні).

Конфлікт має безліч позитивних функцій. Він запобігає стагнації, стимулює інтерес і цікавість, виступаючи в ролі медіатора, за допомогою якого артикулюються проблеми, знаходяться їхні вирішення, служить основою соціальних змін. Плюс до всього, конфлікт чітко розділяє різні групи і цим сприяє встановленню групової та персональної ідентифікації; зовнішній конфлікт часто призводить до внутрішнього згуртування. Більше того, в «нецентралізованих групах і вільних суспільствах

конфлікт, спрямований на вирішення непорозумінь між супротивниками, часто грає стабілізуючу та інтегративну роль. Дозволяючи чітке і ясне вираження суперечать вимог, ці соціальні системи отримують можливість вдосконалити свою структуру шляхом виключення джерел конфліктів. Множинні конфлікти, які вони (ці системи) відчувають, допомагають їм позбавитися від джерел внутрішнього антагонізму і добитися згуртованості. Ці системи забезпечують себе, шляхом інституціоналізації конфлікту, важливим стабілізуючим механізмом. Додатково до цього внутрішньогруповий конфлікт часто вдихає нове життя в існуючі норми або призводить до виникнення нових. У цьому сенсі соціальний конфлікт виступає в ролі механізму для установки норм, що відповідають новим умовам. Така поведінка є виграшною для гнучких суспільств, тому що створення або вдосконалення норм допомагає їм зберегти життєздатність та ефективно функціонувати в нових умовах. Такий механізм відсутній в жорстких системах: пригнічуючи конфлікт, вони пригнічують попереджувальний сигнал, що зрештою призводить до катастрофічних наслідків.

Внутрішній конфлікт може також служити засобом з'ясування відносної сили протилежних інтересів, дозволяючи створити механізм для збереження або зміни внутрішнього балансу сил. Оскільки виникнення конфлікту символізує відмову від існуючих взаємин усередині системи, то в результаті з'ясування співвідношення сил в ході конфлікту встановлюється новий баланс, і взаємини тривають на новій основі» [11].

Більш розгорнуту та узагальнену характеристику соціальної напруженості, її зв'язку з конфліктом дав видатний американський політолог К. Райт всередині минулого століття. Він вважає, що для досягнення стабільності суб'єкти повинні слідувати певній моделі взаємовідносин, яка детермінується об'єктивними інтеграційними процесами. Найголовнішу роль в регулюванні цих взаємовідносин він відводив праву та інституційному дизайну. На думку К. Райта, конфлікти не потрібно ототожнювати з соціальними протиріччями. Історія показує, що глибокі релігійні, ідеологічні чи політичні відмінності призводять до різного роду конфліктів. Однак, зазначає вчений, він не має обов'язкового характеру, так само, як вже існуючий конфлікт не обов'язково розв'язує протиріччя, які його породили. Виходячи з цього твердження, буде нелогічно ототожнювати протиріччя з конфліктом. Існування протиріч, фактично, може вважатися однією із найважливіших умов суспільного прогресу. Саме через взаємодію і протиставлення різних позицій і методів, і поступовий синтез тези та антитези твориться історія [12]. Протиріччя і соціальна напруга, яку вони породжують, розглядаються як невід'ємний атрибут будь-якого суспільства. Науковий підхід до соціальної напруги повинен уникати пануючого у побутовій свідомості уявлення про те, що соціальна напруга є злом, яке повинно бути викорененим. Напруга не є зародком війни, хоча може входити в склад причин, які її породжують. Подібно до того як електрична напруга небезпечна для людського життя і може сильно збільшитись, якщо зруйнувати структуру, в якій воно функціонує, висока соціальна напруга може призвести до насилля чи війни, або навіть зруйнувати суспільні структури. Однак, без мінімальної напруги електрична система взагалі не функціонує. Так само і суспільство не розвивається без певної напруги в ньому. Це напруга між різними ініціативами, які дають можливим вибір і досягнення мети. К. Райт виділяє три групи причин напруги в політичному житті: політичні, соціокультурні та психологічні. Психологи, як зазначає дослідник, не заперечуючи впливу культури на поведінку людини, стверджують, що індивідуальність ніколи повністю не «розчиняється» в груповій культурі і може створювати зворотній вплив на культуру, особливо якщо ми говоримо про «творчу меншість» чи культурну еліту. У зв'язку з цим вчений виділяє як мінімум три психологічні причини соціальної конфліктності: альтернативні протиріччя людської свідомості, стереотипи і психологічний механізм прогнозування власної поведінки. «Психологи показують, - пише К. Райт, - що конфліктність індивідуальної свідомості є характерною рисою людини. В свідомості одне одному протистоять образи альтернативних варіантів дій, оцінюються їх наслідки, в кінці

кінців приймається рішення і дії реалізуються згідно вибраного напрямку. Однак, не завжди вдається зробити вибір між альтернативами і прийняти рішення, і саме ця ситуація породжує протиріччя, особливо коли кожна з альтернатив є емоційно підсиленою. Крім того чи не найголовнішою причиною конфліктності К. Райт вважає стереотипність людської свідомості. Він зазначає що наука і науковий прогрес грають центробіжну роль в суспільному житті та розвитку, в той час коли традиції, які є закоріненими в свідомості та психології людей, розділяють їх на групи, які відповідають таким історичним формам усупільнення як нація, конфесія та інші. Сучасній людині властиво говорити про етнічні, соціальні, економічні та інші групи населення, ґрунтуючись на неіснуючих ознаках, і розповсюджувати ці характеристики на всіх членів цієї групи. Ця схильність до стереотипів і призводить до групового антагонізму.» Слід зазначити, що досить великі надії на подолання причин конфліктів К. Райт покладав на освіту (людей потрібно політично виховати, пояснити природу миру, нав'язати необхідність терпимості по відношенню до інших культур, груп, розкриваючи принципи функціонування політичних інститутів, які здатні владнати непорозуміння, усунути насилля і підкорити миттєві та мінливі групові інтереси цим принципам.

В той же час дослідник достатньо прагматично оцінював принципові можливості вирішення соціальних конфліктів в сучасному суспільстві. «Конфлікт вважається вирішеним, якщо всі учасники беззаперечно визнають його вирішення. У випадку фізичного конфлікту, коли повну поразку зазнали всі його учасники крім одного, таке рішення може бути абсолютним, але якщо конфлікт стосується ідей, політики чи вимог, слова «безумовно», «визнають» і «всі» повинні використовуватись у відносному розумінні. Рішення може бути прийнятим різними учасниками в різних значеннях. В сучасному світі де існують, і очевидно, ще довго існуватимуть відмінності в релігіях, ідеологіях, культурах, економічному становищі і політиці безумовне вирішення конфліктів, які виникають з цих відмінностей, мабуть, як неможливе, так і небажане. Саме ці відмінності складають суть розвитку світу. Однак, поки існують ці відмінності, існує висока імовірність виникнення конфліктів.»

Виділяючи тенденції існування та розвитку сучасного світу К. Райт чи не найголовнішою і об'єктивною вважає інтеграцію (інтеграційні процеси). Однак інтеграційні процеси породжують проблему співіснування та поєднання універсального з груповим, оскільки починається розмивання традиційних способів життєдіяльності різних груп. «Все в меншій мірі суспільства керуються з допомогою традицій та релігії і все в більшій мірі підкорюються законодавству та адмініструванню, які орієнтовані в майбутнє.» В цьому «дистанціюванні» між соціальними і технологічними відносинами К. Райт бачить одне із основних джерел соціальної напруги у внутрішній політиці. Основними регуляторами виникаючої напруги і носіями інтеграційних тенденцій вчений вважає політичні інститути та право, при цьому зазначаючи, признаючи різноманіття груп на основі соціальних, етнічних, культурних та інших відмінностей політична стабільність на основі співіснування, толерантності та взаємній повазі. Ці умови самі по собі в своїй основі мають певні цінності, які повинні бути визнаними всіма учасниками суспільних відносин. Толерантність можлива лише тоді, коли люди готові підпорядкувати безпосередні прояви своїх ціннісних установок загальним цінностям більш високого порядку. Взаємна повага є майже неможливою, до тих пір, поки вона не буде визнаною вищою цінністю замість налаштування руйнувати «менш досконалу» частинку суспільства. Стабільність буде до того часу неможливою, поки її існування не буде розглядатися як вища цінність у відношенні з насильницьким розповсюдженням будь-яких ідеологій, релігій, способів організації суспільного життя, групових інтересів чи інших цінностей, які можуть їй заперечувати.

Ще одним яскравим представником праці якого присвячені дослідженню політичної стабільності та конфліктів з точки зору теорії ігор є Т. Шеллінг. Він зокрема говорив, що існують «ігри», в яких елемент конфлікту обумовлюється значним інтересом, але взаємозалежність є частиною логічної структури і щоб уникнути катастрофи вимагає певної співпраці або взаємного узгодження дій - мовчазного

або яскраво вираженого. В інших «іграх» скритість може грати стратегічну роль, але в той же час є значна необхідність позначити наміри і ознайомитися з різними точками зору. Гравцям слід домогтися розуміння один одного; виявити моделі індивідуальної поведінки, які дозволяють одному гравцеві передбачити дії іншого; їм необхідно знати моделі цінностей один одного і перевіряти правильність своєї поведінки; розробляти кліше, угоди, правила для позначення своїх намірів, реагуючи при цьому на сигнали один одного [13].

Оскільки внутрішньополітичним відносинам властивим є не лише протистояння, але і взаємозалежність, і чистий конфлікт, в якому інтереси антагоністів є повністю протилежними є одиничним явищем, з цієї причини «перемога» в конфлікті не є перемогою над супротивником. Вона означає виграш щодо власної системи цінностей [14]. Саме з цим пов'язаний наступний важливий висновок, який робить Т. Шеллінг. Він стосується не тільки виграшів і втрат в конфлікті між двома гравцями, а й того, що деякі шляхи його розвитку або деякі потенційні виходи з конфлікту, способи і підсумки його вирішення є більш (або менш) допустимими для обох учасників, ніж інші. Це означає, що навіть в ситуації конфлікту взаємодіючі сторони мають спільний інтерес у досягненні взаємно вигідних результатів. Таким чином, конфлікти можуть розглядатися як ситуації, що включають в кінцевому рахунку елемент чистого торгу - укладення угоди, в якій кожна сторона керується переважно своїми очікуваннями того, що інша хоче чи може прийняти. Але якщо кожна зі сторін виходить з подібних очікувань і обґрунтованих прогнозів по відношенню до іншої, то це означає, що очікування стають взаємодоповнюючими. Звідси випливає, що на основі взаємних очікувань (цілком обґрунтованих з точки зору раціональної поведінки учасників) можливий компроміс між сторонами конфлікту. В цьому і полягає третій важливий висновок Т. Шеллінга, який має особливо велике значення в світлі того, що будь-який компроміс передбачає і робить можливою співпрацю, а в певній мірі, по суті, і є співпрацею, хоча лише в його початковій стадії.

Сьогодні одним з найбільш плідних шляхів розробки такої теорії політичної стабільності, яка так необхідна суспільству, є її розгляд як окремого випадку, одного з станів політичного процесу, обумовленого іншими його станами, в першу чергу - конфліктом. Цей шлях передбачає виявлення їх взаємозв'язків, збігів і своєрідності притаманних їм функцій, аналіз тієї ролі, яка належить політичному конфлікту та його впливу на політичну стабільність. Стабільність для суспільства виступає самостійна цінність, яку не можна повністю звести до будь-якої іншої або суми будь-яких інших суспільних цінностей, окрім, мабуть, за винятком: впорядкованості [15].

Однак при розгляді політичної стабільності, з'ясовується, що в реальності стабільність і конфліктність пов'язані не стільки через ієрархію цінностей, скільки за своїми функціональними характеристиками. Не випадково в процесі різноманітних досліджень деякі автори дійшли думки про те, що стійкість «такої спільності як об'єднана Європа», багато в чому була забезпечена в останні десятиліття специфічними умовами конфліктної і квазіконфліктної стабільності двох ідеологічно поляризованих військово-політичних спільнот.» [15].

Другий можливий варіант підходу до вироблення концепції політичної стабільності пов'язаний з розглядом стабільності як об'єктивної функціональної характеристики соціальної системи. Слід зазначити, що цей шлях аж ніяк не новий. Можна згадати, що вже кілька десятиліть тому такий підхід до розуміння стабільності завоював своє право на існування, коли він склав свого роду теоретичний доробок одного з напрямів в американській міжнародно-політичній теорії. Наприкінці 50-х рр.. М. Каплан першим з учених США зробив спробу моделювання та дослідження функцій окремих станів міжнародних систем. У наслідку, викладаючи свою концепцію, важлива роль в якій відводиться питанням «рівноваги», «стабільності» та «динамічної зміни», він зазначав, що сконструйовані ним моделі не є моделями рівноваги в дусі Т. Парсонса. «Рівновага не має пояснювального значення всередині таких систем. Скоріше це рівновага, яка сама повинна бути поясненою, і модель його пояснює, вказуючи механізми, що відновлюють або підтримують рівновагу» [16].

Сьогодні і серед політологів, які займаються вивченням внутрішньополітичних

відносин, дедалі більше поширюється переконання в тому, що «дослідникам політичної стабільності необхідно повною мірою усвідомити актуальність осмислення соціально-класових та соціальних підстав політики. В цих підставах з самого початку закладаються «ембріони» всіх конфліктів і напружень, які мають шанси вилитися в згубні для суспільства процеси.» [17].

Важливо зазначити, що політична стабільність і політичний конфлікт зовсім не безумовно протистоять один одному, а також не перебувають вони і в діалектичному «взаємопокладанні» та «взаємозапереченні». У своїй суті будучи проявом соціальних потреб та інтересів, відображаючи зміну співвідношення сил учасників громадських відносин і політичний конфлікт, і політична стабільність виконують ще одну дуже важливу функцію - надають принципову можливість побудови свого роду «шкал» конфліктності та стабільності. Але слід підкреслити ще раз: це два різних, хоча і зв'язаних між собою виміри, а не характеристики, які виключають або передбачають один одного. Наявність і визначена в певний спосіб змінна розмірність, величина і інтенсивність однієї з них зовсім не означають відсутність або відповідного зростання/зменшення іншого.

Бібліографічні посилання:

1. Демидов А.И. Основы политологии : учеб. пособие / А.И. Демидов, А.А. Федосеев. – М. : Высш. шк., 1995. – 271 с.
2. Дружинин В. В. Введение в теорию конфликта / В. В. Дружинин, Д. С. Конторов, М. Д. Конторов. – М. : Радио и связь, 1989г. – 288 с.
3. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социс. – 1994. – № 5. – С. 142–147.
4. Coser L. The Functions of Social Conflict / Lewis Coser. – New York : The Free Press, 1956. – P.49.
5. Козер Л. А. Функции социального конфликта / Козер Л.А. // Американская социологическая мысль : тексты. – М. : Изд-во Международ. Ун-та Бизнеса и управления, 1996. – С.542–545.
6. Soziologie. Leipzig: Duncker and Humblot – 1908. – pp. 610–611.
7. Simmel G. Conflict / G. Simmel ; trans. Wolff K. H. – Glencoe, IL. : The Free Press, 1955. – P. 4–47.
8. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон. – М. : АСТ, Хранитель, 2006. – 880 с.
9. Rose A. Union Solidarity / A. Rose. – Minneapolis : The University of Minnesota Press, 1952. – P. 51–54
10. Freud S. A General Introduction to Psychoanalysis / S. Freud. – Garden City : Garden City Publishing Co., 1938. – P. 370.
11. Дойч М. Разрешение конфликта (Конструктивные и деструктивные процессы) / М. Дойч // Социально-политический журнал. – 1997. – №1. – С. 202–212.
12. Wright Q. Problems of Stability and Progress in International Relations / Q. Wright. – Berkeley and Los Angeles, 1954. – P.144–145.
13. Шеллинг Т. Стратегия конфликта : Часть II : Переориентация теории игр : Глава 4. К теории взаимозависимого решения Источник: Теория международных отношений : хрестоматия / сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. – М. : Гардарики, 2002. – С. 255–266.
14. Шеллинг Т. Стратегия конфликта / Т. Шеллинг ; пер. с англ. Т. Даниловой ; под ред. Ю. Кузнецова, К. Сонина. – М. : ИРИСЭН, 2007. – 366 с.
15. Галкин А. А. Буржуазное общество в поисках стабильности / А. А. Галкин, А. М. Салмин и др. ; отв. ред. А.А. Галкин. – М. : Мысль, 1991. – 267 с.
16. Kaplan M. Macropolitics: Selected Essays on the Philosophy and Science of Politics / M. Kaplan. – N.-Y., 1969. – P. 38.
17. Цыганков А. П. Социально-классовые основания стабильных политических режимов / А.П. Цыганков. – США : ЭПИ, 1992. – № 4. – С. 32.

Панарин А.С. Политическая стабильность и конфликт : исследование проблемы взаимосвязи
Политическая стабильность, как объект политологического исследования является многоаспектной проблемой. Поскольку в научной сфере не сложилось однозначной трактовки взаимосвязи между конфликтами и стабильностью, одной из важных сторон исследования данной проблемы является определение роли конфликтов в современном обществе, а также исследовать их влияние на формирование политической стабильности. Важность исследования проблемы в таком ракурсе усугубляется тем, что он указывает путь к преодолению одностороннего, позитивно- негативного отношения к конфликту и предоставляет возможность более широкого, многомерного понимания его роли в общественных отношениях, поскольку парадигма конфликтологии позволяет нам исследовать проблему формирования политической

стабільності в протилежній площині .

В ходе исследования выявлено, что конфликты снижают напряжение, способствуя при этом стабилизации и интеграции внутрigrупповых отношений, предоставляя участникам конфликта непосредственную возможность выражения противоречивых требований; предотвращают стагнации, стимулируют интерес и любопытство, выступая в роли медиатора, с помощью которого артикулируются проблемы и находятся их решения; служат основой социальных изменений; четко разделяет различные группы и этим способствуют установлению групповой и персональной идентификации.

Ключевые слова: политическая стабильность , политический конфликт.

Panarin A. Political stability and conflict: research on the relationship

Political stability, political science as an object of study is a multidimensional problem. Since the area of science has not developed a clear interpretation of the relationship between conflict and stability, one of the important aspects of the study of this problem is to determine the role of conflict in modern society, and to investigate their influence on the formation of political stability. The importance of research problem sin this perspective is enhanced by the fact that it points the way to overcome the one-sided, positive- negative attitude towards the conflict, and provides a broader, multi-dimensional understanding of its role in public relations, as the paradigm of conflict resolution allows us to investigate the formation of political stability in the opposite plane.

Today one of the most fruitful ways to develop such a theory of political stability, which is so necessary to society, is its consideration as a special case of a state political process, due to its other state in the first place - conflict. This path involves identifying their relationships, and identity matches their inherent features, analysis of the role that belongs to the political conflict and its impact on political stability.

The study found that conflicts reduce stress, thus contributing to the stabilization and integration of intragroup relations , giving participants the opportunity of expressing direct conflict conflicting requirements, prevent stagnation , stimulate interest and curiosity , acting as a mediator by which articulate problems, their solutions are , are the basis for social change , clearly separates the different groups to allow for the establishment of group and personal identity; addition, decentralized groups and free society, conflict, aimed at resolving tensions between adversaries, often plays a stabilizing and integrative role. Allowing crisp and clear expression of contrary claims, these social systems are able to improve their structure by eliminating sources of conflict. Multiple conflicts that they (the system) feel help them get rid of the sources of antagonism and achieve internal cohesion. These systems provide for themselves through the institutionalization of conflict, an important stabilizing mechanism. In addition to this intragroup conflict often breathes new life into existing standards or new causes.

It is important to note that political stability and political conflict is not definitely opposed to each other, nor are they in a dialectical «cross assignation» and «cross negation.» In essence, being a manifestation of social needs and interests , reflecting the changing balance of forces participants of public relations and political conflict and political stability perform another very important function - providing theoretical possibility of building a sort of « scales « of conflict and stability. But it should be emphasized again: they are two different, though interconnected dimensions rather than characteristics that exclude or include each other. Availability and defined in a way a variable dimension , size and intensity of one of them does not mean the absence or corresponding increase / decrease in the other.

Keywords: political stability, political conflict.

Надійшла до редколегії: 13.12.2013 р.

УДК 328.32

Я. Печенка

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПАРЛАМЕНТ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ

Проаналізована сутність парламенту як інституту соціально-політичного представництва інтересів. Запропоновані етапи розвитку інституту парламентаризму у контексті трансформації самої практики народного представництва та її теоретичного обґрунтування. Висвітлені основні функції парламенту як інституту представництва інтересів у сучасному суспільстві.

Ключові слова: парламент, представництво, депутат, станovo-представницькі установи, соціальні інтереси.

Однією з головних інституційних умов становлення та розвитку демократії та громадянського суспільства є забезпечення широкого представництва усього спектру соціальних інтересів, наявних в суспільстві, що закладає підвалини стабільного